కొత్త జీవితం

అది ఫ్యాక్టరీ కూలీలకోసం పెట్టిన హోటలు. అక్కడ అర్ధణాకు "చా" దొరుకుతుంది. అణా పెడితే కాసిని "భజ్యా" తిని "చా" తాగవచ్చు. సాహసించి ఇంకో అర్ధణా ఖర్చు పెట్టదలచినవాడు "పావ్ ఉసల్"తో పొట్టనింపుకుని "చా" తాగిపోవచ్చు. "భజ్యా" అంటే శనగపిండితో చేసిన పకోడిలు. "పావ్" అంటే నాలుగౌన్సుల రొట్టె. "ఉసల్" అంటే శనగలుగాని, అల్చందలుగాని వేసి నీటిలో మరగబెట్టిన కూర. అందులో రొట్టె ముంచుకు తినవచ్చు.

ఉదయం ఏడున్నరకల్లా ఫ్యాక్టరీ పనివాళ్ళు ఒక్కొక్కరే వచ్చి కూచుని హిందీలోనూ, మహారాష్ట్రలోనూ తమకు కావలసిన ఆహార పదార్థాలు అతి తొందరగా ఆర్డరివ్వసాగారు. పదార్థాలందించేవాడేకాక, గల్లా దగ్గర కూర్చున్న వాడు కూడా "ఏక్ గ్లాస్ పానీదే. ఏక్ లెమన్ దో!" అని కేకలుపెడుతూ తినేవాళ్ళ అవసరాలు కనుక్కుంటున్నాడు.

ఈ హోటల్లోకి ఒక కుర్రాడు వచ్చాడు. అందరి కళ్ళూ వాడు తొడుక్కున్న కొత్త చొక్కామీదా, కొత్త ధోవతిమీదా పడ్డాయి. కాని వాడి పల్లెటూరి మొహం తెలిసిపోతూనే వుంది. కుర్రాణ్ణి ఒక గుండ్రని బల్లదగ్గర కూర్చోబెట్టి వస్తువులందించేవాడు "కాయ్ పాహిజేమలా?" అని అడిగాడు.

కుర్రాడికి ప్రశ్న అర్థమయిందిగాని వాడు వెంటనే సమాధానం చెప్పలేకపోయాడు. వాడి మొహానికి అడుగున్నర దూరంలో పెద్దగాజు జాడీనిండా తెల్లటి మజ్జిగ పోసి పెట్టివుంది. బల్లమీద పరచిన చలవరాతి పలకలూ, నేలమీద పరచిన నున్నటి కృత్రిమ చలవరాతి పలకలూ వాడికి అత్యాశ్చర్యం కలిగించాయి. ఈ హోటలుకు జమీందార్లు కూడా వస్తారని వాడికి దృఢ విశ్వాసం కలిగింది. బల్లల దగ్గర కూర్చున్న వాళ్ళల్లో జమీందార్లెవరన్నా వున్నారేమో చూతామంటే మజ్జిగ జాడీమూలంగా సాధ్యపడలేదు.

"ఏం కావాలి?" అని మళ్ళీ అడిగాడు వస్తువులందించేవాడు.

"ఏమున్నయ్?" అన్నాడు కుర్రాడు. హోటలువాడు అన్నీ ఏకరువు పెట్టాడు. "పూరీ, శిరా, బటాటా, పావ్, ఉసల్, భజ్యా, చా, లెమన్, తాక్, షర్బత్..."

కుర్రాడు జాగర్త గలవాడు. అన్నిటి ధరలూ కనుక్కుని రెండణాలన్నర దాటకుండా ఆర్డరిచ్చాడు.

హోటలునుంచి ఫ్యాక్టరీకి ఎంతోదూరంలేదు. కొండపక్కగా వెళ్ళే అందమైన రోడ్డు నేరుగా ఫ్యాక్టరీల దగ్గరికి తీసుకుపోతుంది. రోడ్డు పక్క వరసగా ఇరవై ఇళ్ళున్నాయి. కొత్తగా కట్టినవి, చాలా అందమైనవి. వాటిని దాటి ఒక ఫర్లాంగు పోతే రెండు ఫ్యాక్టరీలు ఒకదాన్నానుకుని మరొకటి ఉన్నాయి. ఒక అర ఫర్లాంగు అవతల మూడో ఫ్యాక్టరీ వుంది. ఆ రోడ్డు వెంబడి వచ్చాడు కుర్రాడు. వాడి కేదన్నా కూలిపని కావాలి.

మొదటి ఫ్యాక్టరీ నిర్జీవంగా కనిపించింది. రెండో ఫ్యాక్టరీ గేటుకెదురుగా రోడ్డు ఆవలివేపున నలుగురైదుగురు మనుషులు నిలబడి ఉన్నారు. వాళ్ళూ పనికోసమే నిలబడి ఉన్నారని మన కుర్రాడికి తెలీదు. వాడు గేటు దగ్గర నిలబడి ఉన్న పఠానువాణ్ణి గమనించకుండా గేటు దగ్గరికిపోయి లోపలికి తొంగి చూశాడు. లోపల చాలా అందంగా వున్నది. ఒక పక్కగా చిన్న కంచెమీద అందమైన లత ఒకటి పాకుతున్నది. దాని వెనక కొన్ని తొట్లలో మొక్కలు చక్కగా పెట్టారు. ఫ్యాక్టరీ చాలా లోపలిగా ఉన్నది.

"పనిచేస్తే ఇటువంటి ఫ్యాక్టరీలో పనిచెయ్యాలి?" అనుకున్నాడు వాడు. పెట్టి పుట్టిన పనివాళ్ళు అటువంటిచోట పనికి కుదురుతారనుకున్నాడు.

ఇంతలో – పఠాన్ గొంతు వినిపించింది.

"ఏయ్. ఏంకావాలి?"

కుర్రాడికి హిందీ ఏమీ రాదు. కాని ప్రశ్న అర్థమయింది.

"పని" అన్నాడు వాడు.

"పోయి వాళ్ళ దగ్గర నిలబడు... అదుగో యజమాని కారు. వెళ్ళు, వెళ్ళు, వెళ్ళు."

కంగారుతో కుర్రాడు రోడ్డుదాటి అవతలపడ్డాడు. వాడవతలికి వెళ్ళిన తక్షణంలోనే నల్లని కారొకటి అతి వేగంగా వచ్చి గేటులోకి తిరిగి లోపలికి వెళ్ళిపోయింది.

ఆ కారులో వున్న "మాలిక్" తనను గేటు దగ్గర చూసి కోపం తెచ్చుకున్నారేమో. తనకు పని యివ్వడేమోనని కుర్రాడికి బాధ కలిగింది. ఆ నల్లకారుకింద పడ్డా వాడికంత బాధ కలిగి వుండదు.

2

ఫ్యాక్టరీలముందు నిత్యమూ పనికోసం నుంచునేవాళ్ళను చూస్తే ఆశ్చర్యం వేస్తుంది. ఆ ఫ్యాక్టరీలలో ఏంచేస్తారో వారికి అవసరం లేదు. అది వనస్పతి ఫ్యాక్టరీ గానీ, లోహపు ఫ్యాక్టరీగానీ, బట్టల మిల్లుకానీ వాళ్ళకు ఒకటే. చదువు వెంట పెట్టుకుపొయ్యేవాడికి

ఉద్యోగం దొరకదగిన స్థలాలూ, దొరకదగని స్థలాలు అంటూ వుంటాయి. వాడు తనవెంట ఏదో తెచ్చుకుంటాడు. పారిశ్రామిక కూలీ తన కండలూ, ఎముకలూ తప్ప యింకేమీ తీసుకురాడు. గొట్టంలోంచి పొగలు వచ్చే ఏచోటైనా వాడికి పోదగిన చోటే. ఏచోటు అచ్చివచ్చేదీ, ఏది అచ్చిరానిదీ దైవాధీనం. ఒక ఫ్యాక్టరీలో నాలుగురోజులే వుండవచ్చు. మరో ఫ్యాక్టరీలో నాలుగు నెలలుండవచ్చు. కాని కాలక్రమాన ఏదీ అచ్చిరాని చోటే. ఎందుచేతనంటే నాలుగేళ్ళు ఏ ఫ్యాక్టరీలోనూ వుండడు. ఆ తరువాత మళ్ళీ జీవితం ఎప్పటి చోటికి రావటమంటే పనివాడు తన కండలన్నీ వున్నవి వున్నట్టు వెనక్కి తెచ్చుకుంటాడనికాదు. అది ఎన్నటికీ జరగదు. బయటికి వచ్చే సమయానికి పొరపాటున నాలుగు డబ్బులు జేబులో మిగిలినా అవి పూర్తిగా అయిపోతేగాని మళ్ళీ యింకోచోట పని కుదరదు. ఒక్కొక్కసారి డబ్బులయిపోయినాక కూడా చాలాకాలం పనికుదరదు. ఇది కూలివాళ్ళకు అమ్మవారి శాపం. సులభంగా పనిదొరికే యుద్ధకాలంలోనే ఈ విధంగా వుంటే యితర సమయాల సంగతి వేరే చెప్పాలా?

ఆ ఫ్యాక్టరీ బయట పనికోసం నిలబడ్డవారిలో ఒకరిద్దరు చాలా రోజుల నుంచీ పని దొరకనివారున్నారు. ఫ్యాక్టరీ ప్రారంభమైన అరగంటలోగా పని దొరికేదీ లేనిదీ తెలిసిపోతుంది. ఆ తర్వాత యింకోచోటికి వెళ్ళి లాభం వుండదు. అంతా లాటరీ.

ఈ లాటరీలో మన కుర్రాడి అదృష్టం బాగున్నది. యజమాని కారు లోపలికి వెళ్ళిన కొద్దిసేపట్లో లోపలినుంచి ఎవరో వచ్చి నిలబడి వున్న వాళ్ళకేసి ఒక్కసారి చూసి "తుమ్ ఆవ్, తుమ్ ఆవ్" అని మన కుర్రాణ్ణి, మరొక యువకుణ్ణి లోపలికి పిలుచుకువెళ్ళాడు. ఇది బొత్తిగా లాటరీ అనటానికి కూడా వీలులేదు. ఇది ఫ్యాక్టరీ స్వయంవరం. ఇందులో కండపుష్టీ, యవ్వనమూ చప్పున ఆకర్షిస్తాయి. లోపలికి పోయిన తరవాత ఆ మనిషి మన కుర్రవాడివంక తిరిగి చాలా తొందర పనిమీద ఉన్నవాడల్లే మాటాడుతూ, "నీ పేరేమిటి?" అన్నాడు.

"విఠల్ పాండురంగ్."

"ఎప్పుడన్నా ఫ్యాక్టరీ పనిచేశావా!"

"లేదు."

"రోజుకు మూడు పావలాలు మజూరీ, మూడు పావలాలు మాంగాయీ. ఈ ఖాతాలో పనిచెయ్యి."

తనకు నిజంగా యెంతో గొప్ప గౌరవం జరిగినట్టు భావించుకున్నాడు విఠల్. రోజుకు రూపాయిన్నర చొప్పున నెలకు? కనీసం 25 రోజులు పనిచేసినా ముప్ఫై ఏడున్నర అయింది! ఏడాదికి? 450 రూపాయలు! తమ ఊళ్ళో ఆడా, మగా, పిల్లా, మేకా కలిసి

ఏడాది పొడుగునా, వొళ్లు విరుచుకున్నా పొలంపనిలో అంతరాదే! ఎంత అదృష్టం!... అదీకాక ఎటువంటి పని! ఎంత తెలివైన పని! ఎంత శుభ్రమైన చోటు! మట్టిలేదు. బురదలేదు. ఫ్యాక్టరీ వొదిలిన మరుక్షణం చీకూ చింతా లేదు. రోజుకు ఎనిమిది గంటలు! తమ పల్లెటూళ్ళో పనికి అంతూ పొంతూ వుందా? ఎంత చేసినా తరగదు. ఈ పట్టణంలో ఎన్ని బస్సులు, ఎన్ని ట్రాములు, ఎన్ని సినిమాలు! ఎంత బస్తీ!....

ఆవరణలోనే ఒక మూల ఒక లారీ నిలబడి వున్నది. ఆ లారీనిండా లోహపు అచ్చులున్నాయి. నలుగురు పనివాళ్ళు లారీలోకి ఎక్కి ఆ అచ్చులను కింద వున్న కూలీలకు అందిస్తున్నారు. కింద వున్న పనివాళ్ళు వాటిని లోపలికి చేరవెయ్యమని విఠల్‌ను నియోగించారు. ప్రతి కూలివాడూ ఒక్కొక్కచేత్తో ఒక్కొక్క దిమ్మ పట్టుకుని వగర్చుకుంటూ పోతున్నాడు. రెండు మూడుసార్లు విఠల్ కూడా రెండేసి చొప్పునే పట్టుకుపోయినాడు. కాని ఆ దిమ్మలను రెండు చేతులకూ అడ్డంగా పెట్టేవాళ్ళుంటే మూడేసి కూడా మొయ్యవచ్చు ననిపించింది. ఈసారి లారీ దగ్గరికి వచ్చినప్పుడు విఠల్ చేతులు రెండూ ముందుకు పెట్టి వాటిమీద దిమ్మలు పెట్టమని లారీలో నిలబడ్డ కూలీకి సూచించాడు.

"చాల్లే. గొప్ప పనివాడివి! అందుకో" అన్నాడు లారీలోవాడు.

"మూడేసి పట్టుకుపోతా" అన్నాడు విఠల్.

"అందరూ చేసినట్టు చెయ్యి" అన్నాడు లారీలోవాడు. తానే విఠల్ యజమాని లాగా. విఠల్ నిరుత్సాహపడ్డాడు.

3

విఠల్ పనిలో ప్రవేశించి నాలుగు రోజులయింది. అప్పటికి వాడికి ఫ్యాక్టరీ కొత్త తీరింది. మనుష్యుల కొత్తా తీరింది. కాని ఫ్యాక్టరీ పనివైనం వాడికర్థం కాలేదు. ఇది మనిషి చెయ్యగల పనేగాని మనుషులు చేసినట్లు చేసేపని కాదు. ఈ పని ఎవరో తరుముకొస్తున్నట్టుగా చెయ్యాలిసిన పని. పాటలు పాడుతూ, మాట్లాడుతూ చేసేపని కాదు. ఇష్టమై చేస్తున్నట్టుగా చేసే పని కాదు. అందుచేత గామాలు ఈ ఫ్యాక్టరీ కూలీలు తాము చేసిన పనిమీద ఏదో పగ వున్నట్టు చేస్తారుగాని ఆప్యాయంగా చెయ్యరు. చేసేపని గురించి మాట్లాడరు. మాట్లాడినా గునుస్తూ మాట్లాడతారు.

మిగిలిన పనివాళ్ళు మొట్టమొదటిరోజు తనను చాలా వేళాకోళం పట్టించారు. మొదటి కారణం తన దుస్తులు.

"నీవు కూలీవా ముకద్దమువా?" అని అడిగారు వాళ్ళు నవ్వుతూ. ఒక పెద్దవాడు "రేపణ్ణుంచి పనిచేసే గుడ్డలు వేరే తెచ్చుకో - ఇక్కడ నిజంగా పని వుంటుంది" అన్నాడు

చాలా మంచిగా. నిజానికి వాళ్ళందరూ కుళ్ళు గుడ్డలే వేసుకున్నారు. వాళ్ళే కాదు, "సాబ్" లు కూడా కుళ్లుగుడ్డలే వేసుకున్నారు.

మిగిలిన పనివాళ్ళు ఏ తరగతినుంచి వచ్చిందీ విఠల్ గ్రహించలేకపోయినాడు. కాని వాళ్ళెవ్వరికీ తనకున్న హోదా ఇంటి దగ్గర లేదేమో అనిపించింది. ఇంటి దగ్గర తనవాళ్ళు గౌరవ కుటుంబీకులు. కాకపోతే కొద్ది పొలం మీద చాలామంది పడితినటం చేత కొంత అప్పయింది. తన ఉత్సాహం కొద్దీ తాను పట్నం వచ్చాడుగాని తననెవరూ పొమ్మనలేదు. ఏ రోజు తన కిష్టం లేకపోతే ఆ రోజు అతనీపని మానేసి ఇంటికి పోతాడు. కాని పాపం, వీళ్ళ గతేమిటి? వీళ్ళలో చాలామంది ఎన్నో ఏళ్లుగా ఈ చాకిరీ చేస్తున్నారు. ఈ పని లేకపోతే వీళ్ల వీథిలో నిలబడి అడుక్కుతినాలి.

మచ్చుకు "భయ్యా" ఉన్నాడు. వాడు వెయ్యి మైళ్ళ దూరంనుంచి వచ్చి ఇక్కడ పడ్డాడు. వాడు వేలిముద్రగాడు. చదువు రాకపోవడమేగాక వొఠ్ఠి మట్టిబుర్ర. అందరూ ఏడిపిస్తారు. బండపని వాడికి చెబుతారు. వాడికి అలుపంటే ఏంటో తెలీదు. వాడు వచ్చి ఎన్నో రోజులు కాలేదు. పనిలో చేరింది లగాయతు వాడు అర్ధణా పెట్టి టీ తాగిన పాపాన పోలేదు. ఇన్నాళ్ళూ వాడు తిండికూడ తినటం లేదుట. తన గదిలో – ఇంకా ఆరుగురు కూడా ఆ గదిలోనే ఉంటున్నారు – వాడు శనగలు నానేసుకుని అవే తింటున్నాట్ట. వెధవకు తెగులు పుట్టుకొచ్చి మొహమంతా ఉబ్బింది. కళ్ళవెంట పుసులు కారసాగాయి.

"నీకేం బుద్ధిలేదా? శనగలు తింటే చచ్చిపోతావు. నీకు పెళ్ళామా, పిల్లలా? సంపాదించిందంతా హాయిగా తినలేవూ? రాయంటి వొళ్ళు మట్టి చేసుకుంటావు, జాగర్త" అని "చాచా" వాణ్ణి గట్టిగా కోప్పడ్డాడు.

"చాచా" పఠాన్. పేరు రహమాన్. అందరూ "చాచా" అని పిలుస్తారు. వయస్సు 62. 1914 యుద్ధంలో యుద్ధ రంగాన రైళ్ళు నడిపాడు. ఇప్పటికీ పుష్టిగా బలంగా ఉన్నాడు. ఒకనాడు "చాచా" విఠల్‌కు తనకథ చెప్పాడు. యుద్ధం నుంచి తిరిగి వెళ్ళిన తరవాత "చాచా" తాను మిగుల్చుకున్న డబ్బుతో సరిహద్దున కొంత పొలం కొన్నాడు. పత్రాలూ, సాక్ష్యాలూ లేవు. అక్కడి వాళ్ళకి కచేరీలలో నమ్మకం లేదల్లే వుంది. పొలం అమ్మినవాడు ఏదో పేచీపెట్టి "చాచా" ను పొలంమీద నుంచి పంపించాలని చూశాడు. "పొలంలోకి అడుగుపెడితే చంపుతా" అన్నాడు "చాచా". పొలం అమ్మినవాడి మనిషి వచ్చి "చాచా" చెయ్యి పట్టుకుని, "ఒకసారి అవతలికి రా, ఒక్కమాట వినిపోదూగాని" అన్నాడు.

"చెయ్యి వదులు" అన్నాడు "చాచా".

వాడు వదల్లేదు. రెండో చేతిలో ఉన్న కర్రతో "చాచా" వాడి మణికట్టుకు ఎగువగా ఒక్కటే దెబ్బ పెట్టాడు. వాడి చెయ్యి విరిగింది. "చాచా" ను మూడేళ్లు ఖైదులో ఉంచారు.

ఖైదులోనుంచి వస్తూనే "చాచా" కొత్త ఉద్యోగం చూసుకున్నాడు – "డాకూ" ఉద్యోగం.

"డాకూ అంటే దొంగకాదు" అన్నాడు "చాచా" గర్వంగా. "అదొక ఉద్యోగం. చాలా కష్టమైన ఉద్యోగం. నీ భార్యాబిడ్డల్ని నువ్వు రహస్యంగా పోయి చూడాలిసిందే గాని, వాళ్ళకు నువ్వుండే చోటు చెప్పటానికి వీల్లేదు."

"డాకూలు ఎక్కడుంటారు?"

"ఎక్కడుంటారు? ఎవరికీ తెలీకుండా ఏ కొండల్లోనో, అడవుల్లోనో ఉండాలి."

"ఎవరూ చూడరారూ?"

"రావచ్చు. కాని నాకు అంతదూరంలో నిలబడాలిసిందే. నా సరసన నిలబడటానికి వీల్లేదు – తమ్ముడయేది తండ్రి అయేది."

"ఏమల్లా?"

"డాకూ ఎవర్నీ నమ్మడు. డాకూను పట్టిస్తే సర్కారు డబ్బిస్తుంది. దగ్గిర వాళ్ళే కక్కుర్తి పడవచ్చు. అందుచేత, ఎదురుగా నిలబడు! అంతే! పక్కకి రాకు! భుజం మీద చెయ్యి వేశావా?–"

"చాచా" తన భుజం మీద ఎవరో వేసిన చేతిని ఒక్కసారిగా తోసేసి వాడి మీద తుపాకీ బారు చేసినట్టు అభినయించాడు. ఒక్క క్షణం పాటు "చాచా" కళ్ళల్లో డాకూ చూపు కనిపించినట్టే తోచింది విఠల్‌కు.

4

అవకాశం దొరికినప్పుడల్లా విఠల్ లెఖ్ఖవేస్తుండేవాడు. తాను నెలకు హీనంగా పదిరూపాయలు మిగల్చవచ్చు. కొంచెం కష్టపడితే పదమూడు, పధ్నాలుగు కూడా మిగల్చవచ్చు. ఇంటిదగ్గర రొండొందల యాభై బాకీ ఉంది. మిగిలిన డబ్బంతా ఇంటికి పంపివేస్తే రెండేళ్ళలో బాకీ తీరిపోతుంది.

మొదటినెల పన్నెండు రూపాయలింటికి పంపించినప్పుడు విఠల్ ఆనందానికి మేరలేదు. తన గురించి తన తల్లీ, అన్నలూ ఎంత సంతోషిస్తారో వాడు ఊహించుకున్నాడు. ఆ మనియార్డరుతోబాటే తాను కూడా వెళ్ళి వాళ్ల మొహాలు చూడాలనిపించింది. ఇల్లూ, గొడ్డూ, పొలమూ జ్ఞాపకం రాగానే కడుపులో ఏదో ఆవేదన కలిగింది. కాని అభిమానం అడ్డొచ్చింది. అప్పు తీర్చిగాని ఇంటికి తిరిగిపోరాదు. కనీసం సగం అప్పన్నా, అధమం

యాభై రూపాయలన్నా చెల్లువేసి మరీ వెళ్ళాలి. ఏం లేదు. తనకు శలవెవరిస్తారు? ఒకవేళ ఇచ్చినా ఇంటికి వెళ్ళిరావాలంటే ఒక నెల మిగిల్చేదంతా ఖర్చన్నమాటే. నెలల్లాచేసిన శ్రమంతా వృథా!

రెండో నెల గడిచింది. మూడోనెల నాలుగో నెల కూడా గడిచాయి. యిప్పుడు విఠల్‌కు ఒంట్లో వున్న జవసత్వాలు లేవు. ఆ "చా" దుకాణంలో తినేది తనకు పడటం లేదు. ఒక్కసారి యింటితిండి తినటానికైనా వెళ్ళిరావాలనిపించింది. కాని ఎట్లా? మొదట్లో ఫ్యాక్టరీనుంచి ఇంటికి వెళ్ళేటప్పుడే నీరసంగా ఉండేది గాని, తెల్లవారి నిద్రలేచిన తరవాత ఉత్సాహంగానే ఉండేది. ఇప్పుడిప్పుడు వాడికి నిద్రవల్ల శరీరం బడలిక తీరటంలేదు.

"వెధవ తిండి, వెధవపని, వెధవబతుకు!" అనుకునే వాడు విఠల్. తిండి కన్నా, పనికన్నా ఈ బతుకే వింతగా ఉండేది వాడికి. తాను యిక్కడ ఎట్లా బతుకుతున్నదీ చెబితే యింటి దగ్గర ఎవరూ నమ్మరు. ఈ జీవితం శుద్ధ అబద్ధమనీ, ఇట్లా జీవిస్తూ తాను మారువేషం వేస్తున్నాననీ విఠల్ భావించాడు. ఆ బాకీ తీరిన మరుక్షణం తాను ఫ్యాక్టరీకి చిన్న సలాం కొట్టి యింటికి తిరిగిపోతాడని తనతోటి పని వాళ్ళెరగరు. తాను ఇక్కడ ఏవిధంగా జీవిస్తున్నదీ యింటి దగ్గర తన వాళ్ళకు తెలీదు.

ఇప్పటికి తాను ముప్ఫై రూపాయల బాకీ తీర్చేశాడు. ఇక ఇంటికి పోతేనేం? ఆ బాకీ అంతా తీర్చాలని తనలోతాను శపథం చేసుకున్నాడేగాని ఎవరూ తనచేత చేయించలేదు. అదంతా తాను తీర్చెయ్యవలసిన అగత్యం కూడా లేదు. కాని ఇంటికి పోదామని నిశ్చయం చేసుకున్నప్పుడల్లా విఠల్ అంతరాత్మ "నువు మనిషివికావా?" అని అడిగేది.

విఠల్ ఈ సందిగ్ధంలో ఉండగా సమ్మె వచ్చింది. ఆరోజుల్లో సమ్మెలు చీటికీ మాటికీ జరగటంలేదు. ఇది కార్మిక నాయకత్వంతోకూడిన అధికార సమ్మెకూడా కాదు. డిసూజా అనే ఫోర్మనుకూ ఒక పనివాడికీ కొద్దిరోజులుగా ముసుగులో గుద్దులాట జరుగుతూ అది ఒకనాడు "నువ్వంటే నువ్వు" అనుకునేదాకా వచ్చింది. ఫ్యాక్టరీ యజమాని డిసూజా పక్షమై ఆ పనివాణ్ణి తొలగించాడు – నోటీసైనా లేకుండా అప్పటి కప్పుడు పనివాళ్ళంతా సమ్మె నిర్ణయించారు. ఎక్కడివాళ్ళక్కడ పని వదిలేసి ఆవరణలోకి వచ్చారు. అందరూ తలా ఒకమాటా మాట్లాడుతున్నారు. ఇద్దరేసి, ముగ్గురేసి, నలుగురేసి ముఠాలుగాచేరి, అవుననీ కాదనీ ఘర్షణ పడసాగారు.

ఫ్యాక్టరీ మేనేజరు బయటికి వచ్చి, "ఒక్క నిమిషంలో లోపలికి వచ్చి పనిచెయ్యనివాళ్ళందర్నీ బయటికి పంపించేస్తాను" అన్నాడు. కొంతమంది లోపలికి వెళ్ళారు. విఠల్ కూడా వాళ్ళతోబాటు లోపలికి వెళ్ళాడు. మిగిలినవాళ్ళను బయటికి పొమ్మన్నాడు.

తీరా లోపలికి వచ్చిన తరవాత విఠల్ ఆశ్చర్యపడ్డాడు. లోపలికి వచ్చినవాళ్ళు ఇరవైమందికూడా లేరు. దాదాపు యాభైమంది వెళ్ళిపోయారు. అందరూ లోపలికి వస్తారనుకున్నాడు విఠల్. "సాబ్" మాటకు కూలీలు ఎదురుచెప్పటమంటూ ఉండదని విఠల్‌కు సందేహం కూడా కలగలేదు. ఈ సంగతి ముందు తెలిస్తే తానుకూడా బయటికే వెళ్ళేవాణ్ణనుకున్నాడు విఠల్.

రెండు గంటలపాటు ఫ్యాక్టరీలో ఏ పనీలేదు. ఫ్యాక్టరీకేదో పెద్ద సుస్తీ చేసి నట్టయింది. లోపల్నుంచి బయటికీ, బయటినుంచి లోపలికీ ఏం రాయబారాలు జరిగాయో విఠల్ ఎరగడు. రెండు గంటలు దాటిన తరవాత ఫ్యాక్టరీ బయట పెద్ద పెడబొబ్బ వినిపించింది. బయటికి పోయినవాళ్ళంతా పరిగెత్తుకుంటూ లోపలికి వచ్చారు. "జీత్‌గయా, సాలా!" అనే ముక్కే ప్రతినోటా వినిపించింది. పనివాళ్ళలో అంత ఉత్సాహం విఠల్ ఎన్నడూ చూడలేదు... సమ్మె అయిపోయింది. తీసిన మనిషిని మళ్ళీ పనిలోకి రానిచ్చారు...

ఒక మహారాష్ట్ర పనివాడు నేరుగా విఠల్ దగ్గరకువచ్చి ఎందుకో చెప్పకుండా మహారాష్ట్ర భాషలో తిట్టిపొయ్యసాగాడు. నాకేమీ తెలియదుబాబో, అని విఠల్ ఎంత చెప్పినా వాడి ధోరణి ఆగలేదు. అందరూ సమ్మె చేస్తే తాను చెయ్యనందుకు యజమాని తనకు మెచ్చి మేకతోలు కప్పకపోయినా, పనివాళ్ళకు చాలాకోపం తెప్పించినట్లు విఠల్ గ్రహించేడు. ఇదొక పీడగా తోచింది వాడికి. వీళ్ళంతా ఎందుకు పనిమానాలో విఠల్‌కు నిజంగా అర్థం కాలేదు. కానిపైకి ఆమాట అనలేదు. ఫ్యాక్టరీ పనిలో పనివాళ్ళ జులుం ఒకటి విధిగా ఉంటుందని మాత్రం వాడు గ్రహించాడు.

ఇంకో రెండునెల్లు గడిచింది. విఠల్ తల్లికి సుస్తీగా ఉందని ఉత్తరం వచ్చింది. అసలే పెద్దది. విఠల్ ఆఖరుబిడ్డ. వాడికి తల్లిని చూస్తే పంచ ప్రాణాలు.

"చాచా, మా అమ్మకు జబ్బుగావుంది. నేను వెళ్ళాలి. ఎట్లా?" అన్నాడు విఠల్.

"శలవు పెట్టి పో, ఫోర్మన్‌తో చెప్పు. జీతం మట్టుకురాదు" అన్నాడు చాచా.

"వెధవ జీవితం!" అన్నాడు విఠల్.

వాడికి వారంరోజులు శలవు దొరికింది. ఆరోజు సాయంకాలమే స్వగ్రామానికి బయలుదేరాడు.

5

తిరిగి స్వగ్రామం కంటపడగానే విఠల్ గుండెకేదో అయింది. అంతా నిన్న చూసినట్టే ఉంది. ఒక్కరవ్వయినా మార్పులేదు. ఎంతోమంది ఎరిగినవాళ్ళు కనిపించారు. నిన్న కూడా తనను చూసినట్టే మాట్లాడారుగాని తనను కొత్తగా చూడలేదు. "ఎల్లా వుంది

పట్నం?" ఈ ఒక్క ప్రశ్నే వాళ్ళు వేసింది. కొద్దిమంది మాత్రం "ఎందుకెళ్ళావురా పట్నం?" అని అడిగారు. విఠల్‌కు ఏమీ ఉత్సాహకరంగా లేదు. ఇంటికెళ్లాడు.

నడవలో తల్లి తన రెండోకూతురి పిల్లని ఒళ్ళో పెట్టుకుని ఏదో తినిపిస్తున్నది. మనిషి మామూలుగానే ఉంది. జబ్బేమీ ఉన్నట్టు కనపడలేదు.

"అమ్మా నీ జబ్బెట్లా ఉంది?" అని తల్లినడిగాడు విఠల్.

"ఏం జబ్బురా?... అదప్పుడే పోయింది. వచ్చావేం?" అన్నది తల్లి

విఠల్‌కు ఏదో అర్థంగాని బాధ కలిగింది.

"వారంరోజులే శలవు తీసుకున్నా"అన్నాడు విఠల్. యింతేనా, అని తల్లి అంటుందేమోనని.

"అట్లాగా?" అన్నది తల్లి. "అట్లా అయితే నీకు కావలసినవన్నీ చేయించుకు తిను. అక్కడి తిండి ఎట్లా ఉంటుందో!"

"తిండిమాట అడక్కు! చాలా అసహ్యం" అన్నాడు విఠల్.

తల్లి కొడుక్కేసి జాలిగా చూసింది. కొడుక్కు కొంత ఉపశాంతి కలిగింది.

ఇంతలో పెద్దన్న వచ్చాడు. తమ్ముణ్ణి చూడగానే, "అయిపోయింది నౌకరీ?" అన్నాడు చాలా నిరాశ కనబరుస్తూ, "నేనసలు వెళ్ళొద్దనే అన్నాను."

"శలవు తీసుకొచ్చా. వెళ్ళితే ఏం నష్టమయిందీ? దాదాపు యెనభై రూపాయలప్పు తీరిందా, లేదా?" అన్నాడు విఠల్. తాను డబ్బు పంపిన సంగతి వాళ్ళెవ్వరూ స్మరించేటట్టు లేరు.

"ఇట్లా తీరే అప్పా అదీ?" అంటూ అన్న లోపలికి వెళ్ళాడు.

"ఏమిటమ్మా? నే పంపిన డబ్బుతో బాకీ తీర్చలేదా?" అన్నాడు విఠల్ తల్లితో.

తల్లి పెద్దగా నవ్వి "తీరుద్దామనే అనుకున్నాంగాని, ఏదో ఓ ఖర్చు వచ్చింది. నువు పెద్దవాడివై సంపాదిస్తున్నావుగా? తీరకేం జేస్తుందిలే?" అన్నది చాలా ధైర్యంగా.

"ఒక్క రూపాయికూడా బాకీ కింద చెల్లుపెట్టలేదా?" అన్నాడు విఠల్ ఆశ్చర్యంతో.

"ఇంకా లేదు" అన్నది తల్లి నిబ్బరంగా.

"నే పంపినదంతా ఏమయినట్టు?" అన్నాడు విఠల్ చిరాకుతో.

"నేను పారేశానుట్రా? నువు మొదటిసారి పంపించినప్పుడు మీ మామా వాళ్ళిక్కడే ఉన్నారు. దాని కూతురు చేతులు బొత్తిగా బోసిగా ఉంటే, ఇంకా రెండు రూపాయలువేసి చేతులకేవో చేయించా. పెద్ద కూతురంటే పడిచస్తుందంటారని గౌరి కూతురికూడా రెండోనెల్లో ఏదో చేయించా. ఆడపిల్లలకే పెడుతుందంటారని ఇంట్లో ఆ పిల్లలకి అవీ ఇవీ కొన్నా. పైకం నాపేర పంపించావు. కనక కాస్త నా పెద్దరికానికి తగ్గట్టు చేశామరి,

బాకీ తీర్చమని నువ్వేమన్నా రాశావా?" అన్నది తల్లి కొంచెం దెప్పుగా.

విఠల్‌కు చాలా ఆశాభంగం కలిగింది. చూస్తున్న కొద్దీ తన వాళ్ళంతా పొట్టి ఆశపోతులుగాను, దోపిడిగాళ్లుగానూ, ఇతరుల కష్టసుఖాలు తెలుసుకోలేనివాళ్ళుగానూ కనిపించారు. తనను ఆరునెల్ల తరువాత చూసి ఒక్క ప్రాణి అయినా నిజంగా సంతోషించలేదు. అందరూ కలిసి సంపాదించినంత తాను ఒక్కడూ సంపాదిస్తే ఒక్కరు మెచ్చుకోలేదు. తాను చెమటోడ్చి, గడ్డితిని సంపాదించిన డబ్బు వెనకా ముందూ చూడకుండా అలాములు, పలాములు చేశారు.

విఠల్ తన ఫ్యాక్టరీని జ్ఞాపకం తెచ్చుకున్నాడు. ఒక్క కూలివాణ్ణి తీసినందుకు ఫ్యాక్టరీలోవున్న కూలీలంతా బయటికి నడిచారే! వాళ్ళా మనుషులు వీళ్ళా? తనమీద 'చాచా' కున్న అభిమానంలో నూరోవంతు ఇంటో వాళ్ళందరికీ కలిపినా ఉన్నదా?

"వీళ్ళనని లాభంలేదు. ఇక్కడ జీవితమే ఇంత. నేనూ ఇటువంటి వాణ్ణేగా – ఆరు నెల్లకిందటిదాకా! ఇక్కడ ఉండి లాభంలేదు."

మర్నాడే విఠల్ పట్టణానికి ప్రయాణమైనాడు.

"అప్పుడేనా?" అన్నారందరూ, కాని వాళ్ళకు తాను నిజంగా ఉండిపోవాలని ఉన్నట్టు విఠల్‌కు తోచలేదు.

"కాదు. వెళ్ళాలి! రోజుకు రూపాయిన్నర నిష్కారణంగా పోతుంది.... అమ్మకు జబ్బుంటే వచ్చాగాని రాకనే పోదును" అన్నాడు.

"అట్లా అయితే వెళ్ళు, పాపం!" అన్నారందరూ.

విఠల్ ఈసారి నిజమైన పారిశ్రామిక కార్మికుడుగా పట్నం ప్రవేశించాడు. పట్నం అతన్ని తన గర్భంలో దాచుకున్నది. అతని దగ్గర్నుంచి తల్లికి మళ్ళీ ఒక్క ఎర్ర ఏగానీ కూడా మనియార్డరు ద్వారా చేరలేదు.

మొదటి ముద్రణ: ఆంధ్రజ్యోతి మాసపత్రిక, ఆగస్ట్ 1950